

Ders 5

Атактуу адамдардын өрнөктүү өмүрү

(Tanınmış insanların örnek hayatları)

Окума тексти

Жусуп Баласагун Хас Хажип

Жусуп Баласагун 11-кылымда азыркы Кыргызстан аймагында Карахандыктар мамлекетинде жашаган жана эмгектенген улуу түрк ойчулу- акыны жана саясий ишмери. Анын өмүрү тууралуу так маалыматтар жок. Божомолго караганда ал 1015-1018-жылдар арасында туулган. 1069-1070-жылдары 18 ай ичинде өзүнүн даңазалуу “Кутадгу Билиг”(“Кут Билими”) аттуу поэмасын жазган жана аны Кашкарда отурган Чыгыш Караханийлердин каганы Сулайман Арслан Кара Хакандын уулу Тавгач Буура Кара Хакан Абд Али Хасанга (1056-1103-жылдарда бийлеген) тартуу кылат.

“Кутадгу Билигде” берилген маалыматтарга караганда, акындын эң жакшы билим алганы көрүнүп турат. Ал арапча- фарсча жакшы билгенине карабастан, поэмасын Караханийлик мамлекеттин адабий тили болгон уйгур түркчөсүндө жазган. “Кутадгу Билиг” саясат, идеология, дидактика, философия сыяктуу заманынын орчундуу маселелери тууралуу ой жүгүртөт. Эмгек Бугра Хан тарабынан жогору бааланып, Жусуп Баласагунга мамлекеттин эң жогорку наамы болгон Хас Хажиб (Даана Катчы) даражасы ыйгарылат.

Поэманын азыркы билинген нускасы оригиналы эмес. Уйгур жазуусу менен жазылган оригиналынан арап тамгасы менен көчүрүлгөн бул нуска Гератта табылган. Месневи түрүндө жазылган поэма 6645 бейттен турат.

Жусуп Баласагун билинген түрк адабиятынын алгачкы жана эң улуу гуманисти. Ал өз коомунун чыгаан даанышманы, ойчулу, акыны, социологу жана ахлакчысы. Орошон бир билги казынасы болгон Кутадгу Билигде адилеттик, билим, акыл даңазаланат жана бакыттын жолдору көргөзүлөт.

“Кутадгу Билиг”ден үзүндүлөр

Сөзүм бүттү, жасадым гүлзар жайды
Жыпар жытын ааламга чачсын дечи.
Ким сөздү түгөтүштүр айткан менен
Сөз булагы солубас күнү-түнү.
О, Жусуп, жалаң чындык сөздү сүйлө
Калпыс сөздү катып сал, бузат сени.....

Сөздү айттым адилет кээде катуу

Акылдуулар баалашат кээде чынын.
Окуурмандар өзүмө таарынбашсын
Ашык кетсе сураймын мен кечирим.
Сөз чынынан бузулбайт, баалай жүргүн
Калпы-чынды , ак-караны баалай билгин.....

Sözlü ve Yazılı Anlatım Dersi Kaynakları

- Abduldayev E. (1998). *Azırkı kыргыз tili*. Бишкек:Илим.
- Akdemir R. (2000). *Baldar angemeleri*. (Türkçeden Kırgızcaya çev. Cumakunova, G. , Rahat Razak). Ankara: Diyanet İşl. Başk.Yay. 1- 112s.
- Asanaliev Ü. (1964). *Lobnor tilinin grammatikalık kыскача oçerki*, Frunze, *Azırkı kыргыз adabiy tili*. (2009). Бишкек: КМУИА. -928 b.
- Bartold V.V.(1963). *Kırgızı. Soçineniya*. T.2, Çast I., s.509-510. Moskva.
- Baskakov N.A. (1960). *Tyurkskiye yazıkı*. Moskva.
- Batmanov İ.A. (1947). *Kratkoye vvedeniye v izuçeniye kыrgızskogo yazıkı*. Frunze.
- Batmanov İ.A. (1963). *Sovremennıy kыrgızskiy yazıkı*. Frunze.
- Cumakunova G. (2002).“Kırgız Türkçesi”. *Türkler Ansiklopedisi*. Ankara:Yeni Türkiye Yay. Cilt 19, s.596-606.
- Cumakunova, G. (2005). *Türkçe-Kırgızca Sözlük*. Бишкек: Manas Üniversitesi Yayınları.-1000s.
- Karasayev H.K. (1983), Orfografiyalık sözdük. Frunze:KSE
- Keleçektin Eeleri. Añgemeler, Comoktor*. Frunze: Mektep Basması, 1976.
- Kırgız adabiy tilinin grammatikası*. (1980). Frunze: İlim.
- Köseoğlu E. (2001). *Tonton Ene*. (Türkçeden Kırgızcaya çev. Cumakunova, G.) Ankara: Diyanet İşl. Başk.Yay. 1-88.
- Köseoğlu E. (2003). *Veli Aba*. (Türkçeden Kırgızcaya çev. Cumakunova, G.) Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay.1-136.
- Malov S.E. (1952).*Yeniseyskaya pismennost tyurkov: Teksti i perevodı*. M.-L.
- Oruzbayeva B.O., (1997). “Kırgızskiy yazıkı”. *Yazıkı Mira: Tyurkskiye yazıkı*. Бишкек, s.286-289.
- Tıstanov K. (1998). *Kırgız tili*. C.I-II, İstanbul.
- Tenişev E.R. (1997). *Drevniy kыrgızskiy yazıkı*. Бишкек.
- Yazım Kılavuzu.(2012). Ankara:TDK Yay.
- Yunusaliyev B.M. (1971). *Kırgız diyalektologiyası*, Frunze.
- Yunusaliyev B.M. (1955).“Problema formirovaniya obşçenarodnogo kыrgızskogo yazıkı”.*Voprosı yazıkoznaniya, №2*, s.30-41.